

**SILVA MEŽNARIČ: "Bosanci". A kuda idu Slovenci nedeljom?
KRT, Ljubljana 1986.**

Knjiga, prvič izdana v srbohrvaščini (Beograd 1986) in istega leta prevedena v slovenščino, ima res vse pogoje, da ne ostane neopažena. Obravnavana snov je aktualna, pristop inovativen, izsledki pomembni, hkrati pa je knjiga kljub znanstveni ravni dovolj zanimiva in poučna tudi za tiste, ki jih ne zanima izrecno sociologija (migracij).

Gre za netipično sociološko raziskavo migracij, ki je bila opravljena 1983 leta v Sloveniji in severozahodni Bosni (torej v imigrantskem in emigrantskem okolju), namen te knjige pa je, kot pravi avtorica, "predstaviti izsek iz raziskovanja socioloških vidikov notranjih migracij v Jugoslaviji hkrati z imigracijami v Slovenijo tako, da bi služili predvsem kot **koristen** napotek za premislek v akciji na tem področju" (str. 23). Se pravi, da njen osnovni namen ni zgolj v prikazu metode in interpretiranju rezultatov raziskovalnega početja, pač pa predvsem v problematiziranju tistega, kar naj bi temu sledilo. Gre za "premislek v akciji" torej za (us)trezno politiko imigracij, ki naj ne bi omejlja nastajajočih družbenih napetosti zgolj na en vidik (npr. ekonomski), pač pa bi računala s konfliktnostjo vsaj na dveh ravneh: na institucionalni ravni kot tudi na ravni posameznikov (problemi v zvezi s sodelovanjem imigrantov na proizvodnem, izobraževalnem in političnem področju, problemi institucionalnih regulativov, ki vodijo v segregacije in marginalizacije ali pa emancipacije, problemi in priložnosti kulturnega izziva med imigrantsko kulturo ter kulturo imigrantske družbe itd.). S tem avtorica pravzaprav opozarja na samo imigrantsko (slovensko) družbo in na spremembe v njej, ne pa zgolj na spremembe pri imigrantih (njihovih motivih, pričakovanjih, prilagajanju...), pri čemer se sicer ustavljajo običajna razmišljanja o imigracijah.

Da bi namreč dojeli položaj imigranta, je nujno, da razumemo sprejemno družbo in možnosti, ki jih realno ponuja, kot tudi okolje, iz katerega je migrant emigriral. Da tu ne gre le za načelno in samoumevno stališče, kot sicer zgleda na prvi pogled, pač pa - nasprotno - za točko, na kateri se (z)loml konkretna (jugoslovska, slovenska) migracijska politika, pokaže avtorica na tistih mestih, ko govori o **nerealističnih** pričakovanjih glede migracijskih tokov. Bistvo takih pričakovanj (na njih temelji naša oficialna migracijska politika) je v "mitu vrnitve" imigrantov in v "mitu obojestranskih koristi" emigrantskih ter imigrantskih družb, čeprav v resnici emigrantske družbe vselej potegnejo "ta kratko" - migracije so namreč bistven del eksploatacije in dominacije med razvitimi centri ter periferijo. Zanimivost v tem smislu je, da se da že zgolj iz demografskih podatkov razbrati, da ta zakonitost ne gre v prid niti Sloveniji, čeprav ima v jugoslovanskem prostoru vlogo razvitejšie imigracijske družbe. Iz prikaza migracij v evropskem kontekstu se namreč vidi, da tudi Slovenija (z emigracijo svoje delovne sile) dobiva status periferije; iz ostalih, manj razvitih delov Jugoslavije (npr. Bosna), pa migracije ustvarjajo pač periferijo periferije. Na ta način mitološka politika uradnega nadzorstva nad migracijami, ki so pri nas podrejene "nacionalni politiki zaposlovanja in gospodarskega

razvoja" (str. 48), prispeva levji delež prav k problemom nezaposlenosti in nazadovanja v gospodarstvu. Nezaposlenost se namreč z emigracijo viškov delovne sile nikakor ne razreši, pač pa se problem za nekaj let le odloži, da bi v času zapiranja trga delovne sile v razvitih evropskih deželah (kar se zgodi v prvi polovici sedemdesetih let) postal še bolj pereč. S tem pride povrhu še do intenziviranja zaposlovanja v že sicer ekstenzivnih dejavnostih (SRS I), s kmetijsko nerazvitih področij pa se eksodus prebivalstva le še stopnjuje (BiH.). Glede na to se, kar se da slutiti iz raziskave, Jugoslavija (s Slovenijo vred) približuje stanju, tipičnem za Afriko in tretji svet, za katerega nekateri že ugotavljajo, da "nima nobeno emigracijsko področje nikakršnih možnosti, da bi se razvilo" (str. 45).

Na tem kočljivem vprašanju pa se zanimivost knjige šele začneja. Iluzijo absolutne determiniranosti migracijskih tokov, ki da se jih lahko obrne v prid emigracijskim družbam zgolj z ustreznimi sistemskimi posegi, to iluzijo avtorica odpravi s pritegnitvijo individuuma v sociološko analizo (njegove družine, sosesčine, emigrantske in imigrantske družbe), torej njegove "praktične zavesti". S tem se namreč izogne nevarnosti reduciranja individuuma na sistem in si hkrati odpre možnost pristopa do izvirne informacije o jugoslovanskem migrantu. Ko v tem smislu problematizira nekatere klasične metodološke prijeme, se pokaže, da so neuporabni celo običajni pojmi in sicer železnega izrazoslovja sociologije migracij (kot n.p.r.: adaptacija, akulturacija, asimilacija, ki so v celi knjigi uporabljeni samo na eni strani in mimogrede; ostali sploh omenjeni niso). Namesto tega avtorica razvije "Dialog med sociologijo (migracij) in "praktično zavestjo migrantov", kot se glasi naslov (6.) poglavja, v katerem osredotoči raziskovalni postopek na **prostor interakcije** med večinsko in manjšinsko skupino, torej med Slovenci in "Bosanci" (imigranti). Ob tem je zanimivo, kako ta "dialog" med sociologijo in migranti vzpostavi: interakcijo opredeli glede na dve osnovni dimenziji:

1. na participacijo imigrantov v sprejemni družbi (problem distribucije moči),
2. na njihovo identifikacijo s simboli ter vrednotami te družbe (problem kulture).

Glede na ti dve dimenziji nadalje uporabi "analitično tipologijo" imigrantskih skupin in dobi šest osnovnih tipov, ki se raztezajo od marginalnega (apatičnega) tipa imigrantov (tip A) pa vse do kohezivnega (instrumentalnega) tipa (tip F). Po navadi temu sledi običajno predalčkanje konkretnih ljudi, pri čemer se vsakemu posamezniku le še pritakne podatke ("obešene nanj kot na božično drevesce"). Tu pa si avtorica zastavi vprašanja v smislu: ali tako početje "povečuje razumevanje družbenega sveta sprejemne družbe in imigrantov. Ali zboljša dialog o opcijah, ki so na voljo v tem družbenem svetu? Ali nam omogoča vpogled v organizacijo sveta imigrantov?" itd. Nakar ugotovi, da dosedanje raziskave **ne** ponujajo "zadovoljivih odgovorov" (str. 97). Zato ji pač ne preostane drugega, kot da gre s skupino študentov naravnost k imigrantom na dom in jih povpraša, kako je s tem. Tako nastane 100 intervjujev, od katerih je nekaj predstavljenih v tej knjigi, in to so gotovo najzanimivejše in najvznemirljivejše strani, pa naj jih beremo z vidika sociologije, psihologije, lingvistike, socialnega dela ali pa čisto z osebnega vidika.

Da bi dobili res pravo predstavo o dragocenosti informacij, dobljenih na tak način, je seveda potrebno intervjuje prebrati. Šele prek navezave dialoga se namreč razgane spekter problemov glede selitve migrantov, življenja v njim tujem okolju, njihovih navad, aspiracij, frustracij itd. Vsega tega ni mogoče zajeti zgolj z običajnim instrumentarijem, ki je vselej "pisan na kožo" bolj tistim, ki ga oblikujejo, kot pa onim, ki ga izpolnjujejo (ankete n.p.r.). Tako se šele z intervjuji pokaže, da se n.p.r. tisti, ki se uvrščajo glede vseh variabel v tip marginalca, sploh ne počutijo marginalne - vsaj ne v tem smislu, kot se jih označuje. Ali pa n.p.r. vprašanje prilagajan-

ja novemu okolju: je tu odločilen asimilacijski pritisk (v smislu intenzivnosti dikta-ta dominantne kulture imigrantske družbe) ali pa so pomembnejši primeri, intim-ni odnosi, (ne)ločeno družinsko življenje; ali gre pri "prilagojenih Bosancih" za prilagoditev slovenski družbi, kulturi, ali pa je to bolj modernizacija v smislu preživet-ja v zahtevnejšem okolju itd.

Kot rečeno, gre torej za **dialog**, v teh okvirih pa za metodološko razlikovanje med sistemsko, institucionalno in individualno ravni. Od tod tudi nujnost soočenja z metodologijo in hkrati s sociologijo (zlasti funkcionalistično). Na tak način je ra-zumljiva in nujna temeljna (sociološka) poanta tega dela, ki ji je avtorica vseskozi strogo zvesta - da namreč o kritični sociologiji lahko govorimo šele takrat, ko se preusmeri iz opisovanja družbenih procesov na njihovo primerjavo z življenjem tistih, ki so v konkretni stvarnosti podrejeni institucijam; da se torej upošteva konkretnega posameznika z vso resnostjo, ne pa da je zgolj pojmovno mašilo v teoretičnih kon-struktih.

Presenetljiva ugotovitev, ki jo intervjuji ponujajo, je tudi tista glede odnosa imigran-tov do razmer v sprejemni družbi in do položaja, v katerem so se znašli. Tudi ved-nost o tem nam je dostopna šele preko dialoga - za primer nekaj izsečkov:

- "Teško je živjet, ali još teže je umret." (str. 51.)
- "...ili u zemlju ili u zatvor." (Str. 53.)
- "Jebi ga, to je čista, razumeš, propast, razumeš: ako se ove cijene dižu, ja propadam." (Str. 102.)
- (vprašanje) "Šta planirate za nedejje?"
Ništa - dok ne propadnem...jer ja ne mogu zahtevat više od života, razumeš?" (Str. 103.)
- "više mi puta, razumeš, pukne film, pičku materinu, zašto živimo ovde?!" (Str.105.)
- "Šta da jedem - zrak? Od zraka se ne živi" (Str. 106.)
- "Kad naiđe koji... ja ga pošaljem u kurac... Inače većinom gledam televizor i ro-mane čitam." (Str. 102.)
- "Eni grabijo, eni pa nimajo nič (...) To sploh noben ne more uštimat (...) Edino če iz druge zemlje kdo pride pa da to uredi." (Str. 178.)
- "... narod ne bo več tko mogu. Narod bo znoru." (Str. 195.)
- "Poserem se na take komuniste." (Str. 199.)

Takšna brezupna perspektiva nekaterih imigrantov pa - zgleđa ni povsem neplodna. Intervjuji namreč kažejo, da pri imigrantih ne gre za delitev, kot bi mogoče pričaka-vali, na "Bosance" in "Slovence", pač pa na - "mi, ta spodnji" in - "oni gore". Da torej svoje situacije ne interpretirajo v prvi vrsti skozi etnično različnost, pač pa skozi socialno (razredno?) neenakost. Konflikti se namreč rojevajo iz neenakosti v dostopu do virov družbene moči, simbolični prostor pa je zgolj mediator teh kon-fliktov, kar je osnovno opozorilo avtorice, ki ga naslavlja bodočim raziskovalcem na-cionalnih konfliktov. Zeleti je, da bi prav to bilo tudi glavno navodilo za vse, ki se kakorkoli srečujejo s problematiko imigrantov; tako gledanje je še zlasti v pomoč socialnim delavcem, ki se kot predstavniki interesov imigrantske družbe in hkrati in-teresov emigrantov v praksi marsikdaj težko znajdejo.

Delo Silve Mežnaric ima 230 strani, katerih polovico zapolnjujejo intervjuji in ie ena šestina je teoretično-metodološke vsebine. Torej knjiga ni metodološki priročnik, če-prav je izredno koristna tudi v tem smislu.